

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2026-9]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

13.00.00-PEDAGOGIKA
journal.namdu.uz
PEDAGOGICAL

BO' LAJAK BOSHLANG' ICH SINFI O' QITUVCHILARINI O' QUVCHILARDA O' QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHGA O' RGATISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISHDA USLUBIY YONDASHUVLAR

Qayumova Shoxsanam To' lqin qizi

Pedagogika fanlari bo' yicha falsafa doktori (PhD),

Guliston Davlat Universiteti doktoranti (DSc)

Postal code Guliston 120204, Uzbekistan

Email: shoxsanamkayumova0523@gmail.com

ORCID ID 0009-0007-8909-550X

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo' lajak boshlang' ich sinfi o' qituvchilarini o' quvchilarda o' qish savodxonligini rivojlantirishga o' rgatish metodikasini takomillashtirishda qo' llaniladigan asosiy uslubiy yondashuvlar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Unda kompetensiyaviy, faoliyatga yo' naltirilgan, integrativ, konstruktivistik, strategik, kommunikativ-dialogik, diagnostik-refleksiv hamda raqamli yondashuvlarning mazmuni ochib berilgan. Shuningdek, o' qish savodxonligini rivojlantirish bo' yicha xalqaro tadqiqotlar, PIRLS va PISA baholash dasturlarida ilgari surilgan talablar, xorijiy va mahalliy olimlarning ilmiy qarashlari asosida bo' lajak o' qituvchilarning kasbiy-metodik tayyorgarligini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Maqolada o' qish savodxonligini rivojlantirishga doir metodik tayyorgarlik nafaqat matnni o' qitish, balki matnni anglash, tahlil qilish, izohlash, baholash va ijodiy munosabat bildirish ko' nikmalarini shakllantirish jarayoni sifatida asoslangan.

Kalit so' zlar: o' qish savodxonligi, bo' lajak boshlang' ich sinfi o' qituvchisi, metodik tayyorgarlik, uslubiy yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, matn bilan ishlash, PIRLS, PISA, refleksiv monitoring, kreativ topshiriqlar.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ МЕТОДИКИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация: В данной статье научно-теоретически проанализированы основные методические подходы, применяемые при совершенствовании методики подготовки будущих учителей начальных классов к развитию читательской грамотности учащихся. Раскрыто содержание компетентностного, деятельностного, интегративного, конструктивистского, стратегического, коммуникативно-диалогического, диагностико-рефлексивного и цифрового подходов. Кроме того, на основе международных исследований по развитию читательской грамотности, требований программ оценивания PIRLS и PISA, а также научных взглядов зарубежных и отечественных учёных освещены вопросы совершенствования профессионально-методической подготовки будущих учителей. В статье обосновано, что методическая подготовка в области развития читательской грамотности представляет собой процесс формирования не только умений обучать чтению текста, но и умений понимать, анализировать, интерпретировать, оценивать текст и выражать к нему творческое отношение.

Ключевые слова: читательская грамотность, будущий учитель начальных классов, методическая подготовка, методический подход, компетентностный подход, работа с текстом, PIRLS, PISA, рефлексивный мониторинг, креативные задания.

METHODOLOGICAL APPROACHES TO IMPROVING THE METHODS OF PREPARING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO DEVELOP STUDENTS' READING LITERACY

Abstract: This article provides a scientific and theoretical analysis of the main methodological approaches applied in improving the methods of preparing future primary school teachers to develop students' reading literacy. The content of the competence-based, activity-oriented, integrative, constructivist, strategic, communicative-dialogic, diagnostic-reflexive and digital approaches is revealed. In addition, on the basis of international research on the development of reading literacy, the requirements set out in the PIRLS and PISA assessment programmes, and the scholarly views of foreign and local researchers, the article addresses the improvement of the professional and methodological preparation of future teachers. The article substantiates that methodological preparation for developing reading literacy is a process of forming not only the ability to teach reading, but also the ability to comprehend, analyse, interpret and evaluate a text and to respond to it creatively.

Keywords: *reading literacy, future primary school teacher, methodological preparation, methodological approach, competence-based approach, working with a text, PIRLS, PISA, reflexive monitoring, creative tasks.*

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang' ich sinf o' quvchilarining o' qish savodxonligini rivojlantirish masalasi ustuvor pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Chunki o' qish savodxonligi o' quvchining faqat ravon o' qishi yoki matn mazmunini qayta aytib berishi bilan cheklanmaydi. U matnni tushunish, undagi asosiy g' oyani ajratish, sabab-oqibat bog' lanishlarini aniqlash, muallif fikriga munosabat bildirish, dalillar asosida xulosa chiqarish va o' qilgan axborotni hayotiy vaziyatlarda qo' llay olish qobiliyatini ham o' z ichiga oladi [5], [8]. Mavzuning dolzarbligi, avvalo, boshlang' ich ta'lim sifatini oshirish, o' quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish hamda bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zarurati bilan belgilanadi. O' zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni bilan tasdiqlangan Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ta'lim mazmunini yangilash, o' quvchilarning bilim va ko' nikmalarini xalqaro baholash dasturlari talablari asosida rivojlantirish vazifalari belgilangan [1]. Shuningdek, O' zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi PF-134-son Farmoni bilan "2022–2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo' yicha milliy dastur" tasdiqlangan bo' lib, unda maktab ta'limi sifatini oshirish, o' quv dasturlari va darsliklarni takomillashtirish, o' quvchilarning bilim va ko' nikmalarini zamonaviy talablar asosida shakllantirish ustuvor yo' nali sifatida belgilangan [2]. Bo' lajak pedagoglarni tayyorlash masalasi ham davlat siyosatining muhim yo' nali sifatida qaralmoqda. Jumladan, O' zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-iyundagi PQ-290-son qarorida pedagogik ta'lim mazmunini xorijiy tajribalar asosida takomillashtirish, fan dasturlarini kadrlar iste'molchilari talablariga moslashtirish va talabalarda amaliy ko' nikmalarni shakllantirish vazifalari belgilangan [3]. 2025-yil 28-apreldagi PF-73-son Farmonida esa pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yagona yondashuv asosida tubdan takomillashtirish masalasi kun tartibiga qo' yilgan [4]. Demak, bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchilarini o' quvchilarda o' qish savodxonligini rivojlantirishga o' rnatish metodikasini takomillashtirish bugungi kunda nazariy, amaliy va ijtimoiy-pedagogik jihatdan dolzarb hisoblanadi.

O' qish savodxonligi — bu o' quvchining yozma matnni o' qish, tushunish, tahlil qilish, undan ma'lumot olish, xulosa chiqarish va o' z fikrini asosli ifodalash qobiliyatidir. Xalqaro baholash dasturlarida ham o' qish savodxonligi keng mazmunda talqin qilinadi. PIRLS tadqiqotida o' qish savodxonligi boshlang' ich sinf o' quvchisining badiiy va axborot matnlarini anglash, mazmunni izohlash, ma'lumotlarni topish hamda baholash ko' nikmalari bilan bog' liq holda o' rganiladi [5]. PISA tadqiqotida esa o' qish savodxonligi shaxsning matnni tushunishi, undan foydalanishi, baholashi, mulohaza yuritishi va jamiyat hayotida faol ishtirok etish uchun yozma matnlar bilan ishlay olishi sifatida izohlanadi [6].

C. Snow o' qish savodxonligini matn, o' quvchi va faoliyat o' rtasidagi o' zaro aloqador jarayon sifatida talqin qiladi [7]. N. Duke va P. Pearson esa samarali o' qish tushunish strategiyalariga oldindan taxmin qilish, savol berish, asosiy g' oyani ajratish, xulosa chiqarish, matnni qayta hikoyalash va monitoring qilish kabi ko' nikmalarni kiritadi [8]. M. Pressley tadqiqotlarida esa strategik o' qish o' quvchining matnni ongli boshqarishi, muhim axborotni ajratishi va o' qish jarayonida o' z tushunishini nazorat qilishi bilan izohlanadi [9].

Bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchilarini o' quvchilarda o' qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilimlarni egallash bilan cheklanmaydi. Mazkur jarayonda talabalarda matnni didaktik jihatdan tanlash, o' quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos topshiriqlar yaratish, savollar tizimini ishlab chiqish, xalqaro baholash dasturlari talablariga mos vazifalarni dars jarayoniga integratsiya qilish, mezonli baholash hamda refleksiv teskari aloqani tashkil etish kabi kasbiy-metodik harakatlar shakllantirilishi lozim. Shu bois o' qish savodxonligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda bo' lajak o' qituvchining amaliy-metodik tayyorgarlik yo' nali sifatini tizimli belgilash muhim ahamiyat kasb etadi. Quyidagi jadvalda ushbu yo' nali sifatining mazmuni va kutiladigan natijalari umumlashtirilgan.

1-jadval.

Bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchisining o' qish savodxonligini rivojlantirishga oid kasbiy-metodik tayyorgarlik yo' nali sifatini

№	Kasbiy-metodik tayyorgarlik yo'nalishi	Mazmuni	Natijasi
1	Matnni didaktik tanlash yo'nalishi	Bo' lajak o' qituvchi badiiy, axborotli, ilmiy-ommabop va amaliy mazmundagi matnlarni dars maqsadi, o' quvchilarning yosh xususiyati va o' qish savodxonligini rivojlantirish imkoniyatiga ko' ra tanlaydi.	O' quvchilar turli matn turlari bilan ishlashga o' rganadi.
2	O' qish topshiriqlarini loyihalash yo'nalishi	O' quvchilarning yosh, psixologik va individual xususiyatlariga mos darajali, tahliliy, ijodiy va muammoli topshiriqlar ishlab chiqiladi.	O' quvchilarning matnni tushunish va mustaqil fikrlash faolligi oshadi.
3	Savollar tizimini ishlab chiqish yo'nalishi	Matnni anglash, tahlil qilish, baholash, xulosa chiqarish va shaxsiy munosabat bildirishga yo' naltirilgan savollar tizimi tuziladi.	O' quvchilarda tahliliy fikrlash va dalillash ko' nikmalari rivojlanadi.
4	Xalqaro baholash talablariga moslashtirish yo'nalishi	PIRLS va PISA formatiga yaqin topshiriqlar dars mazmuniga moslashtiriladi. Matndan ma'lumot topish, talqin qilish, integratsiyalash va baholashga oid vazifalar ishlab chiqiladi.	O' quvchilarning funksional o' qish savodxonligi shakllanadi.
5	Mezon asosida baholash yo'nalishi	O' quvchilar javoblari mazmunni anglash, dalil keltirish, fikrning izchilligi, mustaqillik va nutqiy aniqlik mezonlari asosida baholanadi.	Baholash jarayoni obyektiv, shaffof va rivojlantiruvchi xarakterga ega bo' ladi.
6	Refleksiya va teskari aloqani tashkil etish yo'nalishi	O' quvchining o' qish jarayonidagi yutuq va qiyinchiliklarini anglash, o' z javobini tahlil qilish, xatolar ustida ishlash va keyingi faoliyatini rejalashtirish jarayoni tashkil etiladi.	O' quvchilarda o' z-o' zini baholash va mustaqil o' qish madaniyati rivojlanadi.

Jadvalda keltirilgan kasbiy-metodik tayyorgarlik yo'nalishlari o' zaro uzviy bog' liq bo' lib, ularning har biri bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchisining o' qish savodxonligini rivojlantirishga oid metodik faoliyatini bosqichma-bosqich shakllantirishga xizmat qiladi. Avvalo, matnni didaktik tanlash yo'nalishi o' qituvchining dars maqsadi, o' quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, bilish darajasi va matnning tarbiyaviy-ma'rifiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda o' quv materialini tanlay olishini nazarda tutadi. Bu jarayonda matn mazmunining o' quvchilar hayotiy tajribasiga yaqinligi, tili va uslubining tushunariligi, undagi asosiy g' oyaning aniqligi hamda tahlil qilish imkoniyatlari muhim mezon sifatida qaraladi.

O' qish topshiriqlarini loyihalash yo'nalishi esa tanlangan matn asosida o' quvchilarni faol fikrlashga undaydigan, ularning matnni tushunish, qayta ishlash, taqqoslash, umumlantirish va xulosa chiqarish ko' nikmalarini rivojlantiradigan vazifalarni ishlab chiqishni talab etadi. Bunday topshiriqlar oddiy qayta hikoyalash bilan cheklanmasdan, izlanish, muammo yechish, shaxsiy munosabat bildirish va ijodiy yondashuvni talab qilishi bilan ahamiyatlidir. Ayniqsa, darajali topshiriqlarni qo' llash orqali har bir o' quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish, past, o' rta va yuqori darajadagi o' quvchilar uchun mos ta'limiy sharoit yaratish mumkin bo' ladi.

Savollar tizimini ishlab chiqish yo'nalishi o' qish savodxonligini rivojlantirishda alohida o' rin tutadi. Chunki to' g' ri tuzilgan savollar o' quvchini matndan ma'lumot topishga, yashirin mazmunni anglashga, sabab-oqibat aloqalarini aniqlashga, qahramonlar xatti-harakatini baholashga va o' z fikrini asoslashga yo' naltiradi. Shu sababli bo' lajak o' qituvchi reproduktiv savollar bilan bir qatorda tahliliy, baholovchi, muammoli va ijodiy savollarni ham ishlab chiqishi zarur. Bu esa o' quvchilarda tanqidiy fikrlash, dalillash va mustaqil xulosa chiqarish ko' nikmalarini rivojlantiradi.

Xalqaro baholash talablariga moslashtirish yo'nalishi bo' lajak o' qituvchining PIRLS va PISA kabi xalqaro tadqiqotlar mazmuni, topshiriqlar formati va baholash mezonlaridan xabardor bo' lishini talab etadi. Bu yo'nalishda matndan aniq ma'lumotni topish, matn mazmunini talqin qilish, turli ma'lumotlarni integratsiyalash, muallif pozitsiyasini anglash va matnga nisbatan baholovchi munosabat bildirishga oid topshiriqlar muhim ahamiyatga ega. Mazkur

yondashuv o' quvchilarning funksional o' qish savodxonligini rivojlantirishga, ya'ni o' qilgan axborotni real hayotiy vaziyatlarda qo' llay olishiga xizmat qiladi.

Mezon asosida baholash yo' nalishi o' quvchilarning o' qish faoliyatini adolatli, shaffof va rivojlantiruvchi tarzda baholash imkonini beradi. Bunda o' quvchi javobining faqat to' g' ri yoki noto' g' riligi emas, balki mazmunni anglash darajasi, fikrning izchilligi, dalil keltirish qobiliyati, mustaqil munosabati, nutqiy aniqligi va ijodiy yondashuvi ham e'tiborga olinadi. Mezonli baholash o' quvchiga o' z kuchli va zaif tomonlarini anglashga, o' qituvchiga esa keyingi darslarni maqsadli rejalashtirishga yordam beradi.

Refleksiya va teskari aloqani tashkil etish yo' nalishi o' qish savodxonligini rivojlantirish jarayonining yakuniy, lekin eng muhim bosqichlaridan biridir. Refleksiya orqali o' quvchi matnni qanday tushunganini, qaysi savollarda qiynalganini, qanday yangi fikrga kelganini va keyingi safar nimalarga e'tibor berishi kerakligini anglaydi. Teskari aloqa esa o' qituvchi va o' quvchi o' rtasida samarali muloqot yaratib, ta'lim jarayonini individual ehtiyojlarga moslashtirishga yordam beradi. Shu jihatdan refleksiv faoliyat o' quvchining o' z-o' zini baholash, xatolar ustida ishlash va mustaqil o' qish madaniyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, mazkur kasbiy-metodik tayyorgarlik yo' nalishlari bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchisining o' qish savodxonligini rivojlantirishga oid metodik faoliyatini tizimli tashkil etishga xizmat qiladi. Ular orqali talabalarda matn bilan ishlashni rejalashtirish, o' quvchilarning bilish faolligini oshirish, o' qish jarayonini tahliliy va ijodiy faoliyatga aylantirish, baholash va refleksiyani samarali yo' lga qo' yish ko' nikmalari shakllanadi. Natijada bo' lajak o' qituvchi boshlang' ich sinf o' quvchilarida nafaqat ravon o' qish, balki matnni chuqur anglash, fikr bildirish, dalillash, baholash va hayotiy vaziyatlarda qo' llashga qaratilgan funksional o' qish savodxonligini rivojlantirishga tayyor bo' ladi.

Bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchilarini o' qish savodxonligini rivojlantirishga tayyorlashda yagona metod yoki bitta pedagogik texnologiya yetarli bo' lmaydi. Bu jarayon kompleks uslubiy yondashuvlar asosida tashkil etilishi kerak. Chunki o' qish savodxonligi lingvistik, kognitiv, kommunikativ, ijtimoiy, madaniy va refleksiv faoliyatlarining birligidan iborat.

Kompetensiyaviy yondashuv. Kompetensiyaviy yondashuv bo' lajak o' qituvchining nazariy bilimni amaliy pedagogik faoliyatga tatbiq eta olish qobiliyatini rivojlantirishga qaratiladi. Bu yondashuvda asosiy e'tibor "nimani biladi?" degan savoldan ko' ra, "bilganini dars jarayonida qanday qo' llay oladi?" degan masalaga qaratiladi.

O' qish savodxonligini rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuv quyidagi yo' nalishlarda namoyon bo' ladi:matn bilan ishlash strategiyalarini tanlash; o' quvchining o' qishdagi qiyinchiliklarini aniqlash; darajali topshiriqlar ishlab chiqish; o' quvchilarning javoblarini tahlil qilish; o' qish natijalarini diagnostika qilish; o' quvchini mustaqil fikrlashga yo' naltirish. Masalan, bo' lajak o' qituvchi "Matndan asosiy g' oyani toping" kabi oddiy topshiriq bilan cheklanmasdan, "Muallif nima uchun aynan shu fikrni ilgari surgan?", "Siz qahramon o' rinda bo' lganingizda qanday yo' l tutardingiz?", "Matndagi voqeani bugungi hayot bilan qanday bog' lash mumkin?" kabi yuqori darajadagi savollarni ham tuzishi lozim. Bu esa o' quvchida reproduktiv emas, balki tahliliy va ijodiy fikrlashni shakllantiradi.

Faoliyatga yo' naltirilgan yondashuv. Faoliyatga yo' naltirilgan yondashuv L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, J. Bruner kabi olimlarning ta'lim jarayonida faol ishtirok, ijtimoiy muloqot va amaliy harakatning ahamiyati haqidagi qarashlariga tayanadi [10], [11], [12]. Bu yondashuvga ko' ra, o' quvchi bilimni tayyor holda qabul qilmaydi, balki faoliyat jarayonida uni o' zlashtiradi.

Bo' lajak boshlang' ich sinf o' qituvchilarini tayyorlashda faoliyatga yo' naltirilgan yondashuv quyidagilar orqali amalga oshiriladi:matn asosida muammoli vaziyat yaratish; roli o' yinlar orqali matn mazmunini jonlantirish; matn bo' yicha klaster, konseptual xarita va jadval tuzish; o' quvchini savol tuzishga o' rgatish; kichik guruhlarda matnni tahlil qilish; matn asosida ijodiy yakun yozish. Bu yondashuv o' qish darsini oddiy o' qib-tushunish mashg' ulotidan faol izlanish, suhbat, bahs, tahlil va xulosa chiqarish jarayoniga aylantiradi.

Integrativ yondashuv. Integrativ yondashuv o' qish savodxonligini boshqa fanlar, hayotiy vaziyatlar va madaniy kontekstlar bilan bog' lab o' rgatishga xizmat qiladi. Boshlang' ich sinflarda o' qish savodxonligi faqat ona tili yoki o' qish savodxonligi darslarida emas, matematika, tabiiy fanlar, tarbiya, texnologiya va tasviriyy san'at darslarida ham rivojlantiriladi. Masalan, matematika darsida berilgan matnli masalani tushunish ham o' qish savodxonligi bilan bog' liq. Tabiiy fanlar darsida tajriba yo' riqnomasini o' qish, asosiy ma'lumotni ajratish, natijani yozish ham matn bilan ishlash ko' nikmasini talab etadi. Shuning uchun bo' lajak o' qituvchi o' qish savodxonligini fanlararo yondashuv asosida rivojlantirishni bilishi zarur. Integrativ yondashuv quyidagi natijalarni beradi: o' quvchi matnni real hayot bilan bog' laydi; turli fanlarda uchraydigan matn turlarini farqlaydi; axborotni bir manbadan ikkinchisiga ko' chirishni o' rganadi; jadval, diagramma, rasm, xarita va sxemalarni o' qish ko' nikmasi rivojlanadi; funksional savodxonlik shakllanadi.

Strategik yondashuv. Strategik yondashuv o' quvchini matnni ongli o' qishga o' rgatishga qaratiladi. Bu yondashuvda o' qituvchi o' quvchilarga matnni qanday o' qish, qanday savol berish, qanday belgilash, qanday xulosa chiqarish va o' z tushunishini qanday nazorat qilishni o' rgatadi.

N. Duke, P. Pearson va M. Pressley tadqiqotlarida samarali o'qish strategiyalari sifatida quyidagilar ajratiladi: oldindan taxmin qilish, savol berish, tasavvur qilish, asosiy g'oyani aniqlash, xulosa chiqarish, umumlashtirish va tushunishni monitoring qilish [8], [9].

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari quyidagi strategiyalarni amaliy qo'llay olishi kerak:

2-jadval.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga o'rgatishda bosqichli o'qish strategiyalari

O'qish bosqichi	Strategiyalar	Metodik maqsad
O'qishdan oldin	taxmin qilish, sarlavha bilan ishlash, kalit so'zlarni aniqlash	matnga qiziqish uyg'otish
O'qish jarayonida	belgilash, savol berish, pauza bilan o'qish	tushunishni nazorat qilish
O'qishdan keyin	xulosa chiqarish, qayta hikoyalash, baholash	anglangan mazmunni mustahkamlash

Strategik yondashuvning afzalligi shundaki, u o'quvchini mustaqil o'quvchiga aylantiradi. Ya'ni o'quvchi matnni o'qiyotganda faqat o'qituvchi savolini kutib turmaydi, balki o'zi savol beradi, izlaydi, belgilaydi va xulosa chiqaradi.

Kommunikativ-dialogik yondashuv. Kommunikativ-dialogik yondashuv o'qish savodxonligini nutqiy faoliyat bilan bog'laydi. Matnni o'qish, uni tushunish, muhokama qilish, baholash va o'z fikrini asoslash bir-biri bilan uzviy bog'liq jarayonlardir. M. Bakhtinning dialogik tafakkur haqidagi qarashlari va zamonaviy kommunikativ ta'lim nazariyalari matnni faqat yakka tartibda o'qiladigan axborot manbai emas, balki muloqotga kirishish vositasi sifatida talqin qilish imkonini beradi [13]. Boshlang'ich sinflarda bu yondashuv quyidagi metodlar orqali amalga oshiriladi: "Savol-javob zanjiri"; "Matn bo'yicha suhbat"; "Men muallifdan so'rayman"; "Qahramon bilan intervyu"; "Bahsli fikr"; "Fikrlar xaritasi"; "Juftlikda o'qish va tushuntirish". Bu metodlar o'quvchining faqat o'qish ko'nikmasini emas, balki og'zaki nutq, dalillash, tinglash, savol berish, munosabat bildirish va muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi.

Konstruktivistik yondashuv. Konstruktivistik yondashuvga ko'ra, o'quvchi bilimni tayyor shaklda qabul qilmaydi, balki o'z tajribasi, oldingi bilimlari va faol izlanishi asosida quradi. J. Piaget va J. Brunerning qarashlarida o'quvchining bilish faoliyati, tajriba asosida tushuncha hosil qilishi va yangi bilimni avvalgi bilimlar bilan bog'lashi muhim o'rin tutadi [11], [14]. O'qish savodxonligini rivojlantirishda konstruktivistik yondashuv quyidagilarni talab etadi: o'quvchining oldingi bilimlarini faollashtirish; matnni shaxsiy tajriba bilan bog'lash; o'quvchiga mustaqil xulosa chiqarish imkonini berish; bir xil matn bo'yicha turli fikrlarni qabul qilish; o'qituvchini bilim beruvchi emas, yo'naldiruvchi sifatida tashkil etish. Masalan, "Do'stlik" mavzusidagi matn o'qilganda o'quvchilarga "Sizning hayotingizda do'stlikka oid qanday voqea bo'lgan?", "Matndagi qahramon bilan o'zingizni qaysi jihatdan o'xshatasiz?" kabi savollar berilishi konstruktivistik yondashuvga mos keladi.

Diagnostik-refleksiv yondashuv. O'qish savodxonligini rivojlantirishda diagnostika muhim ahamiyatga ega. Chunki har bir o'quvchining matnni tushunish darajasi, so'z boyligi, fikrni izohlash qobiliyati va xulosa chiqarish ko'nikmasi turlicha bo'ladi. Shuning uchun bo'lajak o'qituvchi o'quvchilarning o'qishdagi qiyinchiliklarini aniqlash, ularni darajalar bo'yicha tahlil qilish va individual yordam ko'rsatish metodikasini egallashi lozim. Diagnostik-refleksiv yondashuv quyidagi mezonlar asosida amalga oshiriladi:

3-jadval

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodik tayyorgarligida diagnostik-refleksiv yondashuv mezonlari va ko'rsatkichlari

Mezon	Ko'rsatkichlar
Matnni anglash	asosiy fikrni topish, voqealar ketma-ketligini aniqlash
Tahliliy fikrlash	sabab-oqibatni tushuntirish, qahramon harakatini baholash
Dalillash	fikrni matndan dalil bilan asoslash
Ijodiy munosabat	muqobil yakun, shaxsiy fikr, yangi g'oya bildirish
Refleksiya	"nima bildim?", "qanday tushundim?", "nimada qiynaldim?" savollariga javob berish

Refleksiv monitoring o'quvchining o'z o'qish faoliyatini anglashiga yordam beradi. Bunda "Men bugun nimani tushundim?", "Qaysi savol menga qiyin bo'ldi?", "Keyingi safar matnni qanday o'qiyman?" kabi savollar muhim ahamiyatga ega.

Raqamli va innovatsion yondashuv. Bugungi ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalarsiz o'qish savodxonligini rivojlantirishni tasavvur qilish qiyin. Interaktiv platformalar, elektron matnlar, onlayn testlar, QR-kodli topshiriqlar, audio matnlar va sun'iy intellekt vositalari bo'ljajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining metodik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Raqamli yondashuv quyidagi imkoniyatlarni beradi:matn asosida interaktiv testlar tuzish; audio va video materiallar orqali tinglab tushunish bilan o'qish savodxonligini integratsiyalash; QR-kod orqali qo'shimcha topshiriqlar berish; o'qituvchilarning javoblarini tezkor tahlil qilish; individual va darajali topshiriqlar yaratish; refleksiv so'rovnomalar tashkil etish. Masalan, Wordwall, Educaplay, Google Forms, Quizizz/Wayground, LearningApps kabi platformalar yordamida matnni tushunish,

kalit so'zlarni topish, moslashtirish, voqealar ketma-ketligini aniqlash va savol-javob topshiriqlarini yaratish mumkin. Bu vositalar o'qituvchilarning qiziqishini oshirish bilan birga, o'qituvchiga o'quv natijalarini tezkor kuzatish imkonini beradi.

Bo'ljajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'qituvchilarda o'qish savodxonligini rivojlantirishga o'rgatish metodikasini takomillashtirish zamonaviy pedagogik ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'qish savodxonligi faqat matnni ravon o'qish yoki qayta hikoyalash bilan chegaralanmaydi. U matnni tushunish, tahlil qilish, baholash, dalillash, xulosa chiqarish va hayotiy vaziyatlarda qo'llash ko'nikmalarini qamrab oladi.

Mazkur jarayonda kompetensiyaviy, faoliyatga yo'naltirilgan, integrativ, strategik, kommunikativ-dialogik, konstruktivistik, diagnostik-refleksiv hamda raqamli yondashuvlarning uyg'un qo'llanilishi yuqori samaradorlik beradi. Ayniqsa, PIRLS va PISA talablari asosida matn bilan ishlash topshiriqlarini ishlab chiqish, o'qituvchilarning fikrlash darajasini baholash va bo'ljajak o'qituvchilarda refleksiv-metodik faoliyatni shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2019). O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida PF-5712-son, 29-aprel 2019-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2022). 2022-2026-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida PF-134-son, 11-may 2022-yil.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. (2022). Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti faoliyatini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida PQ-290-son, 21-iyun 2022-yil.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. (2025). Pedagog kadrlar tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida PF-73-son, 28-aprel 2025-yil.
5. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.). (2021). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
6. OECD. (2019). PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. OECD Publishing.
7. Snow, C. E. (2002). Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension. RAND Corporation.
8. Duke, N. K., & Pearson, P. D. (2002). Effective practices for developing reading comprehension. In A. E. Farstrup & S. J. Samuels (Eds.), What Research Has to Say About Reading Instruction (pp. 205-242). International Reading Association.
9. Pressley, M. (2006). Reading Instruction That Works: The Case for Balanced Teaching (3rd ed.). Guilford Press.
10. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Harvard University Press.
11. Bruner, J. S. (1960). The Process of Education. Harvard University Press.
12. Leontiev, A. N. (1978). Activity, Consciousness, and Personality. Prentice-Hall.
13. Bakhtin, M. M. (1981). The Dialogic Imagination: Four Essays. University of Texas Press.
14. Piaget, J. (1970). Science of Education and the Psychology of the Child. Orion Press.
15. Guthrie, J. T., Wigfield, A., & Perencevich, K. C. (Eds.). (2004). Motivating Reading Comprehension: Concept-Oriented Reading Instruction. Lawrence Erlbaum Associates.
16. Anderson, R. C., & Pearson, P. D. (1984). A schema-theoretic view of basic processes in reading comprehension. In P. D. Pearson (Ed.), Handbook of Reading Research (pp. 255-291). Longman.
17. Qizi, Q. S. T. L. (2024). Enhancing the Reading Literacy of Elementary School Students through Modern Trends. Science and innovation, 3(Special Issue 18), 190-193.
18. Shohsanam, K. (2023). THEORETICAL IMPORTANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE. Science and innovation, 2(Special Issue 3), 159-162.
19. Qizi, Q. S. T. L. (2024). Enhancing the Reading Literacy of Elementary School Students through Modern Trends. Science and innovation, 3(Special Issue 18), 190-193.

20. Qizi, Q. S. T. L. (2024). Enhancing the Reading Literacy of Elementary School Students through Modern Trends. Science and innovation, 3(Special Issue 18), 190-193.
21. Qayumova, S. (2022). БЎЛАЖАК БОСШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ TIMSS ХАЛҚАРО БАҲОЛАШ ДАСТУРИ АСОСИДА МЕТОДИК ТАЙЁРЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МУЛТИМЕДИЯ ВОСИТАЛАРИНИНГ ЎРНИ. Science and innovation, 1(B4), 159-162.
22. Kayumova, S. (2025, December). MECHANISMS FOR THE MODIFICATIONAL IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGICAL PREPAREDNESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN TEACHING STUDENTS TO DEVELOP READING LITERACY. In International Conference on Business & Management (Vol. 1, No. 2, pp. 56-60).
23. Kayumova, S. T. K. (2022). DIFFERENCES BETWEEN PISA AND TIMSS INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM. Academic research in educational sciences, 3(NUU Conference 2), 753-757.
24. Kayumova, S. T., & Yusufbekova, K. S. (2019). Attraction of investments, the basis for the development of the economy of the Gorno-Badakhshan Autonomous Region. Bulletin of the Pedagogical University. Natural Sciences, 1(2), 1-2.
25. Kayumova, S. T. qizi, Sharipov, SR, Abdullayev, KA ugli, & Nurmatov, IS (2023). THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING STUDENTS'READING PROFICIENCY BASED ON MODERN TRENDS. RESEARCH AND EDUCATION, 2(12), 57-61.
26. To' lqin qizi Kayumova, S., & Sharipov, S. R. ugli Abdullayev, KA, & Nurmatov, IS (2023). THE THEORETICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING STUDENTS'READING PROFICIENCY BASED ON MODERN TRENDS. RESEARCH AND EDUCATION, 2(12), 57-61.
27. Kayumova, S. (2025, December). MECHANISMS FOR THE MODIFICATIONAL IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGICAL PREPAREDNESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN TEACHING STUDENTS TO DEVELOP READING LITERACY. In International Conference on Business & Management (Vol. 1, No. 2, pp. 56-60).